

IVAN OČAK, VOJNIK REVOLUCIJE, ŽIVOT I RAD VLADIMIRA ČOPIĆA
Spektar, Zagreb 1980, str. 392.

IVAN OČAK, BRACA CVIJICI
Spektar-Globus, Zagreb 1982, str. 512.

Izdavačka kuća »Spektar« iz Zagreba pokrenula je biblioteku pod naslovom: »Naši ljudi u međunarodnom radničkom pokretu«. U toj biblioteci je do sada izašla knjiga Marka Zovka, Kamilo Horvatin, Izgubljen u staljinskim čistkama, a dr Ivan Očak je u toj biblioteci objavio dvije knjige: »Vojnik revolucije, Život i rad Vladimira Čopića« i »Braća Cvijići«. Autor je nastojao na pristupačan način za širu čitalačku publiku, ali i znanstvenim metodama prikazati život, ideje i djelovanje ne samo te trojice ljudi, nego, koliko je bilo moguće i sredine u kojoj su rasli i formirali se, u kojoj, odn. u kojima su djelovali, kako u KPJ tako i u međunarodnom radničkom pokretu. Tako se te dvije knjige dopunjuju. U knjigama je prikazano kako su oni postali revolucionari, kako su radili na organizaciji KPJ i SKOJ-a i kako su se teorijski obrazovali i izgrađivali svoje ideološke stavove i zalagali se za prihvaćanje tih shvaćanja u KPJ. Od takvog rada ih nisu mogli odvratiti ni progoni policije u zemlji ni problemi emigrantskog života nakon odlaska u inozemstvo. Posebno je interesantno konstatirati da su oni, makar pri tom i griješili, izgrađujući organizaciju Partije i njene ideološke stavove, nastojali primijeniti Marxovu metodu analize društva bez unaprijed prihvaćenih shema i recepata, pozivajući se pritom na Lenjinovu analizu društvenog razvoja Rusije, koji i sam nije od Marxa preuzimao samo njegove ocjene nego njegovu metodu analize. Pri tom su se oslanjali na ocjene Kominterninih teoretičara koji u početku također nisu težili da stvaraju nepogrešive recepte, pa su u početku izvori pogrešaka jednih i drugih bili nedovoljno poznavanje činjenica i revolucionarni zanos koji je onemogućavao da vide realne mogućnosti za revoluciju u Kraljevini SHS i Evropi nakon I svjetskog rata. Tek kasnije, nakon prevlasti Staljinovog utjecaja, Kominternina je postala centar koji je strogo i kruto nametao svoje formule svim komunističkim partijama koje su bile njene članice, što je izazivalo i otpore.

U jednoj i u drugoj knjizi autor je nastojao prikazati ne samo političku aktivnost tih ličnosti, nego i njihov osobni život, koliko su mu to podaci dopuštali, iako se za sve njih može reći, kako konstatira i I. Očak, da je njihov cjelokupni život bio posvećen radu u KPJ i međunarodnom radničkom pokretu i da su za osobne preokupacije imali malo vremena.

O Vladimiru Čopiću je do sada mnogo pisano. 1976. godine održan je u Senju i simpozij o njegovom životu i radu. Materijali sa tog simpozija objavljeni su u knjizi: »Vladimir Čopić, Život i djelo«, Rijeka 1978. Dr Ivan Očak je također već ranije pisao i o Vladimiru i o njegovom bratu Milanu Čopiću: »Nova građa za biografiju Vladimira Čopića«, Historija 3, Rijeka 1980, str. 263—294, i: »Milan Čopić«, Senjski zbornik, VII, Senj 1976—9, str. 133—144. U ovoj knjizi autor je okupio sve dosadašnje rezultate i nastojao rekonstruirati životni put i djelovanje V. Čopića u cjelini, što nije bilo lako s obzirom na niz detalja, pa i vrlo važnih epizoda u životu V. Čopića o kojima nema dovoljno podataka ili su oni nedostupni, ili o kojima postoji više različitih podataka koje razni historičari različito intepretiraju.

Cijela knjiga je podijeljena na sedam dijelova. U prvom dijelu autor piše o porijeklu V. Čopića, njegovoj obiteljskoj situaciji i školovanju, o njegovim prvim političkim opredjeljenjima (pravaštvo), o odlasku u I sv. rat i prvim korekcijama prvobitnih shvaćanja. U drugom dijelu autor piše o životu i idejnoj preorijentaciji od pravaštva do komunizma i djelovanju V. Čopića u prvim organizacijama komunista u Sovjetskoj Rusiji. U trećem najobimnijem dijelu autor piše o djelovanju V. Čopića na osnivanju i razvoju KPJ u Kraljevini SHS i korigiranju njegovih shvaćanja da u Kraljevini SHS neposredno nakon I svj. rata postoje uvjeti za podizanje socijalističke revolucije u shvaćanje da su se ti uvjeti, ako su uopće postojali, izmijenili i da se treba orijentirati na dugotrajnu borbu. Dinamičan i sposoban organizator V. Čopić je bio od početka u najvišem rukovodstvu KPJ: tehnički sekretar CK KPJ, »crveni« poslanik, sekretar Oblasnog komiteta KPJ i NRP za Hrvatsku, delegat na V kongresu Kominterne u Moskvi. U diskusijama o nacionalnom i seljačkom pitanju, te pitanjima organizacije i sindikalnom pitanju stajao je na stanovištima ljevice u Partiji, ali je imao i primjedaba na njihovo praktično djelovanje, tako da nije pripadao ni jednoj frakciji. U emigraciju je morao otići već 1925. godine u ljeto, da bi izbjegao višegodišnji zatvor, nakon što je već od prosinca 1918. godine, nakon povratka iz Sovjetske Rusije u zemlju, gotovo tri godine proveo u zatvoru: 1919. godine i od 1921. do 1923. god.

U četvrtom dijelu I. Očak opisuje studije V. Čopića na Međunarodnoj lenjinskoj školi, njegovo djelovanje među studentima i predavanja na Komunističkom univerzitetu nacionalnih manjina Zapada, kao i njegove veze sa KPJ u tom razdoblju. 1930. i 1931. godine radio je u Čehoslovačkoj kao instruktor Kominterne, gdje je upoznao svoju buduću suprugu. 1932. god. postaje član Privremenog rukovodstva KPJ koje je djelovalo u Berlinu i Münchenu i zatim u Beču. U tom svojstvu je obavljao niz poslova, između ostalog bio je zadužen za izdavanje »Proletera«. Na tom poslu ostaje do 1934. god. kada odlazi u Moskvu na dužnost predstavnika KPJ u KI koja je bila vrlo složena jer je trebalo provoditi i odluke IKKI i odluke rukovodstva KPJ, a da ni na jedne od tih odluka sam nije imao velikog utjecaja, kao i rješavati mnoga kadrovska pitanja. Kao i ranije, na toj dužnosti Čopić se susretao s problemima međuljudskih odnosa članova tadašnjeg rukovodstva KPJ, a da ni na jedne od tih odluka sam nije imao velikog utjecaja, kao i što su u čistkama ili sličnim akcijama, koje oni nisu mogli prihvatiti i razumjeti, isključivani iz rukovodstava i iz rada KPJ. Zbog atmosfere emigrantskog života i prilika u Kominterni koje su bile uvjetovane prilikama u Sovjetskom Savezu, među ljude se uvlačila sumnjičavost i nepovjerenje.

Neki od njih su tražili sigurnost u slijepom pokoravanju direktivama Kominterne, a svi su, bez obzira na sumnje i neslaganja sa nekim odlukama slijepo vjerovali u Kominternu i bili snažno za nju vezani, jer je javno suprotstavljanje i odvajanje od politike Kominterne moglo značiti i kidanje sa komunističkim i radničkim pokretom uopće, a na to nisu bili spremni. Većina njih je bila zbog toga sklona da krivicu za takve prilike baca na pojedince, posebno ako su oni i inače imali grešaka (a malo tko ih nije imao) što je još više pogoršavalo situaciju. Tu u Moskvi se V. Čopić upoznao i sa nizom mladih aktivista KPJ, koji su dolazili iz zemlje i vraćali se u nju na rad. I sam je smatrao da će najbolje razriješiti svoje probleme i pomoći Partiji da izađe iz krize ako se vrati na rad u zemlju. Zato je energično zahtijevao da mu se odobri povratak na rad u Jugoslaviju, iako je znao da policija u zemlji nije izgubila iz vida njegovo ime i da mu prijete hapšenje i zatvor. No dozvolu za trajni povratak u zemlju nije dobio. Mogao je u ljeto 1936. god. otići samo na kratak »izlet« i to je bio njegov posljednji boravak u domovini. Prije toga je na vlastito traženje oslobođen dužnosti predstavnika KPJ u KI (krajem 1935. god., nakon VII kongresa KI na kome je bio delegat). Vraćen je na rad u politbiro CK KPJ i u tom svojstvu je kontaktirao sa S. Pribičevićem o zajedničkoj akciji Seljačko-demokratske koalicije i KPJ na stvaranju Narodnog fronta (što je bilo u skladu sa zaključcima VII kongresa KI). Pribičevićeva smrt je prekinula tu akciju. U Politbirou je opet bio zadužen za kadrove i za izdavanje »Proletera«. U travnju 1936. god. održan je plenum CK KPJ koji nije bio unaprijed odobren od KI, kako je to inače bilo običaj, što je IKKI kritikovala kao i stavove koji su zauzeti na tom plenumu. Na plenumu je došao do izražaja sukob koji je postojao između M. Gorkića i A. Muka s jedne strane i Stefeka Cvijića, V. Čopića i K. Hudomala s druge. Zbog tog plenuma su u ljeto 1936. god. Š. Cvijić i V. Čopić isključeni iz CK KPJ, a M. Gorkić postaje generalni sekretar KPJ, jer je KI procijenila da su Š. Cvijić i V. Čopić jedino krivi za travanjki plenum. (Da li pod utjecajem M. Gorkića koji je bio na sjednici gdje se o tome odlučivalo, dok su druga dvojica o tim odlukama bili informirani tek u jesen 1936. god.?) Iako ogrčen i deprimiran nastalom situacijom V. Čopić je ostao discipliniran komunist. Po direktivi odlazi u Španjolsku u siječnju 1937. god. Tamo izbjegava sve sukobe i čak kontakte sa članovima KPJ ali se zato svim srcem preobraća u hrabrog i sposobnog komandanta XV internacionalne brigade. Isticao se svojim organizacionim sposobnostima i sposobnošću, lakog uspostavljanja kontakta s ljudima. Bio je i ranjen. Sudjelovao je sa svojom brigadom u nizu bitaka tokom cijele 1937. i u prvoj polovici 1938. godine. Tada ga KI poziva natrag na partijski rad. Vratio se u Moskvu preko Pariza u rujnu 1938. god. Nakon kratkog aktiviranja na raznim zadacima bio je uhapšen 3. XI. 1938. i osuđen na smrt 19. IV. 1939. godine. Zašto je osuđen ne može se doznati ni danas. Bio je kao i mnogi drugi žrtva zloglasnih staljinskih čistki. U »Proleteru« br. 1 u svibnju 1939. god. objavljeno je i njegovo ilegalno ime u popisu ilegalnih imena istaknutih rukovodilaca KPJ koji su po obavijesti »Proleteru« isključeni iz KPJ, a zapravo su tada uglavnom već svi bili mrtvi. Rehabilitiran je odlukom Vrhovnom suda SSSR-a 1962. godine. Istu sudbinu su doživjela i dvojica braće Cvijić o kojima I. Očak piše u drugoj knjizi.

Druga knjiga: »Braća Cvijići« ima kompleksniji sadržaj jer je u njoj prikazan život dvojice aktivista koji su, iako braća, zbog dobne i drugih

razlika djelovali na različite načine u revolucionarnom pokretu. U njoj je prikazan i prinos drugih članova obitelji Cvijić revolucionarnom radničkom pokretu. Do sada je vrlo malo pisano o životu i djelovanju Đ. i Š. Cvijića, a nedostaje i dosta građe ili je ona nedostupna. Zato je rad na ovoj knjizi zahtijevao posebne napore od autora.

Knjiga je podijeljena u deset poglavlja. U prvom poglavlju opisana je obitelj i obiteljske prilike u kojima su rasla braća, posebno Đuka koji je morao prekinuti školovanje da bi zarađivao za opstanak obitelji. Ipak on je stalno ostao povezan sa grupom mladića koji će se kasnije razviti u naše najistaknutije lijeve intelektualce. Skupa s njima je čitao istu literaturu, raspravljao o događajima a bio je i blizak grupi koja je organizirala atentat na komesara Cuvaja, pa je tako suđen na tri godine tamnice. Kaznu je izdržavao u kaznioni u Srem. Mitrovici od 1912. do 1914. god. (pušten je godinu dana ranije). Do 1917. god. radi u redakcijama kao administrator, ali i sam piše. 1917. godine je upućen na front, ali je brzo vraćen zbog upale pluća i promrzlina. I poslije toga radi u novinskim redakcijama i razvija se u vrsnog novinara. Ujedno se povezuje i sa socijaldemokratima. Tako surađuje u časopisu »Novo društvo«, koji je pokrenuo V. Korač no ubrzo se s njim razilazi i uključuje u rad ljevice u Socijaldemokratskoj stranci Hrvatske i Slavonije. Oduševljen je oktobarskom socijalističkom revolucijom. Stvaranje Kraljevine SHS smatra reakcionarnim jer nije stvorena na revolucionarnoj osnovi. 26. i 27. I 1919. godine dolazi do definitivnog odvajanja ljevice u SDSHS. Đ. Cvijić je vrlo aktivan u pripremama za »kongres ujedinjenja« na kome je stvorena NRP(k), u koju socijaldemokrati nisu ušli. Za razliku od V. Copića i drugih uspijeva izbjeći osudu u aferi Diamantstein. Sudjeluje na Vukovarskom kongresu i istupa na njem protiv centrumaša. Biran je opet u Centralno partijsko vijeće KPJ i uređuje partijski list: »Novi svijet«. Borba protiv centrumaša, koji nastoje svoj utjecaj među komunistima održati klevetanjem komunista, nastavlja se preko letaka, predavanja i novinskih članaka. Đ. Cvijić je u svemu tome vrlo aktivan. On učestvuje i u agitaciji za izbore za Konstituantu 1920. godine. Poslije proglašenja Obznane, po odluci Centralnog partijskog vijeća odlazi u Beč, ali i tamo radi na kontaktima sa drugim komunističkim partijama i na informiranje komunista drugih zemalja o situaciji u Kraljevini SHS. U zemlju se vraća za dva mjeseca i nastavlja raditi na organiziranju ilegalnih aktivnosti partije, najviše na obnovi organizacije revolucionarnih sindikata, čija je djelatnost zabranjena. Nakon atentata Spasoja Stejića opet po odluci Centralnog partijskog vijeća odlazi sa drugima u Beč. Vraća se u zemlju nakon pet mjeseci krajem 1921. godine. Skojevci međutim prigovaraju Cvijiću i drugovima da su bježeći iz zemlje ostavili Partiju bez vodstva, a taj odlazak je kasnije korišten i za napade na Đ. Cvijića. U toku 1922. godine angažiran je u akciji za pomoć gladnima u Rusiji, a uređuje »Borbu« i sam piše u njoj. Uređuju je uz njega K. Horvatin i A. Cesarec. Nakon sedam brojeva »Borba« je prestala izlaziti jer je Cvijić uhapšen, ali i zbog konflikta s nekim članovima SKOJ-a i Partije. Tek u prosincu 1922. godine »Borba« nanovo izlazi. Đ. Cvijić u njoj objavljuje niz članaka, ali često ih ne potpisuje. Zato I. Očak analizira sadržinu samo nekih njegovih članaka koji su karakteristični za njegova shvaćanja. Nemoguće je ovdje nabrojati sva zaduženja i poslove koje je Đ. Cvijić obavljao u zemlji i kasnije u

inozemstvu (u emigraciju odlazi u listopadu 1931. god.) i sve sukobe i polemike u kojima je sudjelovao. Radio je na raznim funkcijama, odlazio u Beč i Mosvu kao delegat na savjetovanjima i konferencijama, bio je predstavnik KPJ u Balkanskoj komunističkoj federaciji (BKF), odlazio je u Makedoniju i druge krajeve zemlje, bio je do odlaska u emigraciju stalno u CK KPJ, a jedno vrijeme i sekretar CK KPJ. I. Očak ističe njegovu intelektualnu djelatnost i vezanost za krug lijevih intelektualaca, kao M. Krleža, A. Cesarec, K. Horvatin, S. Miljuš, i kao ideologa, koji je svoja shvaćanja gradio u stalnim polemikama, prvo sa socijaldemokratima, pa sa centrumašima i anarhistički raspoloženim skojevcima, te sa desnicom u KPJ koja se okupila oko dr Sime Markovića. Tako je Đuka Cvijić postao vođa ljevice u Partiji, ali se sukob između »desnice« i ljevice u Partiji od polemike oko principijelnih stavova o nacionalnom i seljačkom pitanju kasnije pretvorio u sukob dviju frakcija za prevlast u Partiji. Važno je istaći da je I. Očak nastojao iznijeti dokumente koji na različite načine i iz raznih kutova i sa raznih stajališta osvjetljavaju shvaćanja, djelovanje i ličnost Đ. Cvijića, kao i da autor smatra da Đuka u toj borbi nije polazio od ličnih i neprincipijelnih stanovišta nego sa stanovišta interesa Partije. Svakako je činjenica da su različiti stavovi partijske ljevice i partijske desnice uvjetovani velikim dijelom sredinom u kojoj su rasli i razvijali se i nedovoljnim teoretskim obrazovanjem koje bi im omogućilo da tu uvjetovanost smanje ili sasvim uklone, kao i situacijom u zemlji i u Evropi koja tada nije pružala nadu za uspješni revolucionarni preokret, iako je moglo biti jasno da bez takvog preokreta, makar u budućnosti, nije moguće istinsko rješavanje, kako nacionalnog tako i seljačkog i radničkog »pitanja«.

Đuka Cvijić je uhapšen u prosincu 1928. godine nakon povratka sa jednog od svojih boravaka u inozemstvu. Osuđen je na dvije i pol godine robije zbog članaka pisanih u »Borbi«. Nakon proglašenja šestojanuarske diktature postala je opasnost da u kampanji obračuna sa komunistima bude ugrožen život Đ. Cvijića. Zato je M. Krleža intervenirao preko Dragiše Vasića da se Đ. Cvijić pusti iz zatvora. Akcija je uspjela i Đ. Cvijić je nakon više mjeseci provedenih u ilegali uspio prijeći granicu. Prije odlaska iz zemlje boravio je kod majke, a zatim u Zagrebu, gdje je i u tim uvjetima radio na obnovi rada Partije koja je bila jako pogođena progonima. Vezu sa zemljom je nastavio i iz Beča. Ilegalnim kanalom su nekoliko mjeseci intenzivno prenošeni razni partijski materijali, literatura, štampa, letci i sl., ali je ubrzo ta veza provaljena. U rukovodstvu u inozemstvu se pojavila sumnja da je neko iz okoline Đ. Cvijića izvor informacija za jugoslavensku policiju, pa je i sam Đ. Cvijić došao u nezgodan položaj, što je njega svakako vrijeđalo. No on i dalje radi u telegrafskoj agenciji SSSR-a, a obavlja i niz zaduženja u rukovodstvu KPJ, između ostalog uređuje »Proleter«. On izgleda ne radi dovoljno, pa ni onoliko koliko bi htio, jer na Gorkičeve opomene odgovara da ne može javno pisati o temama u kojima se ne slaže sa usvojenim partijskim dokumentima. (npr. on smatra da se u Jugoslaviji seljaci tada bore prije svega protiv finansijskog kapitala i njegovog izrabljivanja, a ne protiv feudalnih odnosa, zatim da ne treba shematski provoditi odluku da komunisti trebaju ulaziti u reformističke sindikate, jer se u Hrvatskoj tako, zbog nikakvog ugleda tih sindikata, mogu kompromitirati. Nije se slagao ni sa ocjenama uzroka sloma Partije nakon šestojanuarske diktature.) U to vrijeme (1932. godine)

uznemirava ga i odnos vrhova Kominterne prema njegovoj supruzi Tatjani Marinić, koja je u Moskvi bez razloga isključena iz Partije, u koju se uspjela vratiti tek nakon uporne borbe. Rezerviran je prema praksi partijskih čistki, koje su prvo počele u Sovjetskom Savezu, a zatim se preko Kominterne proširile na sve komunističke partije, iako tada te partijske čistke nisu imale tragične posljedice, kao nekoliko godina kasnije. Tako je, iako i dalje vrlo aktivno radi kao novinar i piše niz partijskih dokumenata, sve više izložen pritiscima i sve se više sam zatvara u sebe. Traži da se korigiraju odluke Kominterne i da se izmijeni rad rukovodstva KPJ na čijem je čelu M. Gorkić smatrajući da je takav rad neprimjeren prilikama u zemlji, nedovoljno ažuran i pun propusta koji se prenose i u zemlju. (Slično je situaciju u KPJ ocjenjivao i V. Čopić 1936. godine.) Sve to rezultira odlukom privremenog rukovodstva KPJ (u rujnu 1934. godine) da se Đ. Cvijić premjesti sa rada u KPJ jer ne može surađivati s ostalim članovima rukovodstva. U ljeto 1935. od dolazi u Moskvu na rad u Međunarodni agrarni institut. R. Čolaković je pisao da se Đ. Cvijić na tom mjestu mogao mnogo koristiti istraživanjima kojima se tada gotovo nitko od komunista nije bavio, a za koja je on bio sposoban, ali on nije imao motivacije za taj posao. Njegov se položaj pogoršava i on je 17. VII. 1937. godine isključen iz KPJ i izbačen s posla, a u jesen 1937. godine uhapšen i nestaje u staljinskim čistkama.

Đukin brat Štefek, mlađi od njega devet godina, bio je žustar i hrabar rukovodilac SKOJ-a i Komunističke omladinske internacionale (KOI), postao je član rukovodstva KPJ tek 1935. god. kada je njegov brat već uklonjen iz tog rukovodstva. On je studirao na komunističkom univerzitetu »J. M. Sverdlowa« od 1924. do 1928. godine. Po povratku u zemlju nastavlja djelovati u SKOJ-u u kome se afirmirao i prije studija, ali ga u Dubrovniku 1929. godine hapse i on pri bijegu ubija dva policajca. Time je stekao veliku popularnost među skojevcima i članovima Partije, a i drugima, ali je morao zbog toga definitivno napustiti domovinu. U inozemstvu radi u KOI i postaje njen sekretar. 1935. god. postaje član rukovodstva KPJ, ali je u ljeto 1936. god. isključen iz CK KPJ na savjetovanju KI u Moskvi skupa sa V. Čopićem zbog travanjskog plenuma CK KPJ. Po zadatku piše brošuru o nacionalnom pitanju, a za odluku KI doznaje tek u listopadu 1936. god., kada odlazi u Moskvu po novo zaduženje. Po nalogu KI odlazi na agitacioni rad u SAD i Kanadu (posebno da agitira za slanje dobrovoljaca u Španjolsku). U Torontu je 1937. god. pod pseudonimom S. Livadić objavljena njegova knjiga »Radnička klasa i hrvatski narodni pokret«. Stavovi koje on zauzima o tim pitanjima su po ocjeni I. Očaka u potpunosti na liniji Partije tada, no oni nisu odraz samo momentalne taktike Partije, nego i njene trajnije strateške orijentacije. On smatra da je hrvatsko pitanje moguće riješiti borbom i savezom seljaštva, radništva i središnjih slojeva svih naroda Jugoslavije. Hrvatski, srpski i slovenski narod su posebni narodi a ne plemena, kako se ranije mislilo, što je shvaćeno još 1923. god., ali se sada radnici moraju aktivnije uključiti u borbu za ravnopravnost tih naroda. On navodi Marxove riječi: »Narod koji ugnjetava druge narode i sam ne može biti slobodan« i time pobija tvrdnje da su marksisti anacionalci. Ali radnici su odlučno protiv buržoaskog nacionalizma i šovinizma. Hrvatski radnici i seljaci moraju znati da postoje dvije Srbije: »jedna je tlačiteljska i nasilna, a druga demokratska, seljačka i socijalna«

i ona može shvatiti i sve više, kako se oslobađa socijaldemokratskih utjecaja shvaća probleme hrvatskog naroda. Zato je neispravna tvrdnja dr M. Šufflaya da katolički Hrvati nemaju što tražiti na pravoslavnom Balkanu.

Hrvatsko nacionalno pitanje sadrži pitanje nacionalne državnosti, pitanje oslobođenja od financijalne i ekonomske eksploatacije, agrarno pitanje koje je rješavano na štetu ugnjetenih naroda, pitanje političkih sloboda i prava i prava na razvoj nacionalne kulture. Suština hrvatskog nacionalnog pitanja je, po Š. Cvijiću, seljačko pitanje i tu on polemizira s ideolozima HSS-a koji pišu da marksisti nemaju sluha za seljačko i nacionalno pitanje. On piše da marksisti prihvaćaju većinu zahtjeva HSS i SDS, kao etapu na putu ka socijalizmu, ali dodaje da ideologija HSS-a ima dvije strane: »jedna je duboko socijalna i napredna, a druga je konzervativna, pa čak i reakcionarna«. Uzroci nacionalnog tlačenja se nalaze u kapitalizmu, imperijalizmu i kapitalističkoj konkurenciji. Zato je borba protiv kapitalizma i borba protiv nacionalnog tlačenja. Zato je potrebna suradnja radničke klase, seljaštva i srednjih slojeva, borbenih marksista, HSS i SDS u »Narodnom frontu« protiv fašizma, rata i svesti financijskog i monopolitičkog kapitala.

U knjizi se Š. Cvijić zalaze i za rješavanje položaja naroda Makedonije, Crne Gore, Kosova i Vojvodine.

Ta knjiga Š. Cvijića je također 1937. godine objavljena u Zagrebu pod naslovom »Politički esej«.

U SAD Š. Cvijić upoznaje niz komunista i sudjeluje na Drugoj nacionalnoj konferenciji američkih komunista hrvatskog porijekla, djeluje u Pittsburghu, Chicagu, New Yorku. Krajem 1937. na povratku u Moskvu odlazi u Španjolsku u kojoj se kratko zadržava. U prvoj polovici 1938. u Moskvi učestvuje u partijskom radu, ali je u studenom 1938. godine uhapšen, osuđen na vremensku kaznu, ali umire u nepoznatim okolnostima.

Sva trojica revolucionara o kojima govore ove knjige su tako završila svoj životni put u staljinskim logorima. Rehabilitirani su u SSSR-u i u Jugoslaviji tek nakon XX kongresa KP SSSR-a.

U knjizi o braći Cvijićima, autor je pisao i o intimnom životu Đ. Cvijića, što upotpunjava predstavu o njegovom liku. Tako piše o njegovoj mladenačkoj ljubavi s Vladom Jelovšek, koja umire vrlo mlada, kao i njegovu vezu sa Tatjanom Marinić, istaknutom aktivistkinjom KPJ u Zagrebu. Prikazan je i lik majke Š. i Đ. Cvijića Tereze, koja je ne samo razumjela i hrabрила u radu svoje sinove nego je i sama obavljala niz partijskih zadataka. Stan njihovog trećeg brata je bio u godinama pred drugi svj. rat sigurno sklonište za mnoge članove Partije, između ostalog i Tita. Nada Sučević, sestra Đ. i Š. Cvijića je sa mužem i djecom učestvovala u NOB-i. S njima je bila i mama Tereza. Druga sestra je pomagala NOB. Sin Branka Cvijića je poginuo u NOB. Iznoseći sve te podatke autor nam približava atmosferu predratnog Zagreba u kojem su se obični ljudi borili za prava radničke klase i drugih potlačenih slojeva i time stvorili uvjete i atmosferu u kojoj su se mogli formirati i djelovati i vođe tog pokreta.

Knjiga o V. Čopiću je opremljena kazalom imena i popisom skraćenica, a knjiga o braći Cvijićima ima i kronologiju događaja koja izvanredno olakšava praćenje događaja. Obje knjige su opremljene bogatim izborom fotografija i faksimila dokumenata što također obogaćuje sadržaj knjiga.

Trud autora na ovim knjigama je rezultirao novim spoznajama ne samo o likovima čije životne putove, djelovanje i ideje prikazuje autor, nego i spoznajama o vremenu u kojem su živjeli, o generacijama revolucionara koji su cijeli svoj život posvetili borbi za ostvarenje svojih ideala, o načinu njihova života i djelovanja, a o svemu tome još uvijek malo znamo, jer su, kako i ove knjige pokazuju još mnoge teme neistražene. Zato ove knjige imaju vrijednost i kao rezultat i kao poticaj za nova istraživanja.

Branka Boban

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 16

ZAGREB

1983.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan
MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ,
Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 400 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni
rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu
SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja
poreza na promet proizvoda.

RADOVI 16

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANTIĆ mr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija, Krčka 1, Zagreb
AVRAMOVSKI dr Živko, Neznanog junaka 21b, Beograd
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
BOBAN dr Ljubo, Filozofski fakultet, Zagreb
BRANDT dr Miroslav, Filozofski fakultet, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 21, Zagreb
KORUNIĆ dr Petar, Filozofski fakultet, Zagreb
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, P. Togliatija 12, Susjedgrad, Zagreb
MITIĆ dr Ilija, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Drago, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
PERIĆ dr Ivo, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik
RACKO Ljerka, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
SUPPAN dr Arnold, Sveučilište, Beč
ŠIMIĆ Lovorka, Krajiška 40, Zagreb